

www.bastinaobjave.com

IMAM HASAN MUDŽTEBA

- Pomagač obespravljenih;
- Darežljivost bez premca;
- Analiza razloga mira (primirja) sa Muavijom;
- Poticaj na mir s jezika samoga Imama;
- Tekst mirovnog sporazuma;
- Zašto je Imam Hasan, mir neka je na nj, prihvatio mir, a Imam Husein, mir neka je na nj, digao ustanak?

Kratki pregled biografije Imama Hasana, mir neka je na nj

Drugi Imam šiitskoga svijeta, prvi plod blagoslovljenog braka Alija, mir neka je na nj, i plemenite Poslanikove kćeri Fatime, mir neka je na nju, rođen je polovinom mjeseca ramazana 3. godine po Hidžri u Medini.¹

Hasan ibn Ali, mir neka je na nj, nije proveo previše godina uz svoga veličanstvenoga djeda, budući da mu je bilo otprilike sedam godina kad je Poslanik islama, blagoslov i mir neka je na nj i njegove, preselio sa ovoga svijeta.

Nakon Poslanikove, mir i blagoslov neka je na nj i njegove, smrti, narednih skoro trideset godina proveo je uz svoga oca, Zapovjednika vjernika, mir neka je na nj, a nakon Alijevog, mir neka je na nj, šehadeta (40. h.g.), deset godina je obavljao dužnost Imama ummeta, da bi 50. godine po Hidžri bio, posredstvom Muavijine spletke, otrovan i preselio je kao šehid u 48. godini života. Sahranjen je na mezaristanu Bakija u Medini.

Pomagač obespravljenih

U islamskom učenju, imućni ljudi imaju veliku odgovornost spram slabih i siromašnih u zajednici, te, u skladu s dubokom duhovnom sponom i bratskom povezanošću u vjeri između muslimana, moraju uvijek nastojati udovoljiti potrebama slabih i siromašnih u društvu. Poslanik islama, blagoslov i mir neka je na nj i njegove, i naši vjerski predvodnici nisu u tom pogledu ostavili samo izričite preporuke, već je svaki od njih u svome vremenu bio najbolji primjer čovjekoljublja i brige za slabe.

Ne samo da se drugi Imam odlikovao izvanrednim stupnjem kad je riječ o znanju, bogobožnosti, skrušenosti i ibadetu, nego je među elitom i pukom bio stalno spominjan po

¹ Ibn Šehrašub, *Menaqibi Ali ibn Ebi Talib*, priredio i sastavio hadži sejjid Hašim Resul Mahalani, Qom, Muasese-ye entesharat Allame, sv. 4., str. 26; Šejh Mufid, *Al-Iršad*, Qom, Mektebeti basireti, str.187; Ibn Asir, *Usdul-ghabet fil-ma'rifeti sehabet*, Tehran, Mektebetul-islamiyye, sv. 2, str. 10; Hidžr 'Iskilani, *Al-Isabati fil-temizi sehabet*, Bejrut, Darul-Ihya al-terasul-'arabi, 1328, sv. 1, str. 328.

svojoj darežljivosti, pomoći ugroženima i slabima. Činjenica da Imam, mir neka je na nj, postoji pružala je utjehu svim slabima i siromašnima. Nijedan siromah nije se s njegovih vrata vratio praznih ruku. Niko potišten nije Imamu iznio svoje jade i nevolje, a da kod njega nije našao utjehu. Ponekad bi čak i prije nego bi se siromah, stideći se, usudio da iznese svoju potrebu, Imam udovoljio njegovoj potrebi, ne dopuštajući tako da ovaj osjeti sramotu i poniženje traženja.

Sujuti u svojoj *Historiji* piše: “Hasan ibn Ali odlikovao se golemim moralnim odlikama i ljudskim vrlinama. Bio je izvanredna ličnost, strpljiv, uljudan, pouzdan, širokogrudan i darežljiv, te je bio omiljen među ljudima.”

Poučno postupanje

Imam Mudžteba, mir neka je na nj, ponekad bi siromasima poklanjao izuzetno velike svote novca odjednom, i to toliko da je to bilo začuđujuće. Smisao ovako bogatih poklona bio je u tome da je hazreti Mudžteba, mir neka je na nj, tako htio siromaha učiniti zauvijek nepotrebitim, odnosno omogućiti mu da zadovolji sve svoje potrebe, nastavi živjeti dostojno čovjeka i sa ovim kapitalom se brine sam o sebi. Imam nije volio davati siromahu skroman iznos, onoliko koliko je dovoljno za jedan dan, tako da ovaj svakog dana iznova mora pružati ruku pred drugim i tražiti milostinju kako bi preživio.

Porodica znanja i vrline

Jednog dana Osman je sjedio pred džamijom, kad naiđe neki prosjak i zatraži milostinju. Osman mu pruži pet dirhema, a prosjak reče: “Uputi me na nekoga ko će mi udijeliti više” Osman mu pokaza na hazreti Mudžtebu i Huseina ibn Alija, mir neka je na njih, i Abdullaha ibn Džafera, koji su sjedili u jednom uglu džamije, i reče: “Idi mladićima koji ondje sjede i zatraži od njih da ti pomognu.”

Prosjak otiđe k njima i izloži im svoju potrebu. Hazreti Mudžteba, mir neka je na nj, reče: “Tražiti novčanu pomoć od drugih dozvoljeno je samo u tri slučaja: zarad krvarine koju je čovjek dužan platiti, a nije u stanju to učiniti; ukoliko ima težak dug, a ne može ga vratiti; i ukoliko je siromašan i slab, a nije u stanju nikako sebi pomoći. Koji od ovih slučajeva se odnosi na tebe?” Prosjak odgovori: “Ustvari, jedan od ta tri slučaja je moj.” Hazreti Mudžteba, mir neka je na nj, tad mu dade pedeset dinara. Sljedeći hazreti Hasana, Husein ibn Ali dade mu četrdeset i devet, a Abdullah ibn Džafer četrdeset i osam dinara.

U povratku, prosjak opet naiđe pored Osmana. “Kako si prošao?”, upita ga Osman, a ovaj reče: “Tražio sam od tebe novac, i ti si mi dao, ali nisi me pitao za šta mi treba. Ali, kad sam otišao ovoj trojici, jedan od njih pitao me na šta ću utrošiti taj novac, pa mu odgovorih, a onda me sva trojica bogato darovaše.” Osman kaza: “Ta porodica je osovina znanja i mudrosti, vrelo dobra i vrline; pa ko bi mogao biti poput njih!”²

Darežljivost bez premca

Hasan ibn Ali, mir neka je na nj, ulagao je sve svoje snage u činjenje dobrih i bogougodnih djela, i na Božijem putu potrošio je silan imetak. Historičari i učenjaci su, pišući o njegovom plemenitom životu, zabilježili primjere njegove bezrezervne darežljivosti i ogromnog

² Medžlisi, Muhammed Bakir, *Biharul-Anvar*, Darul-kitabi islamiyye, Tehran, sv.43., str. 333.

milosrđa bez premca, kakvo se ne sreće u biografiji nijednog drugog velikana. To je još jedan dokaz njegove duhovne veličine i njegove nezainteresiranosti za lažna ovosvjetska dobra. Hazreti Mudžteba, mir neka je na nj, dva puta je tokom života razdijelio čitav svoj imetak na Božijem putu, a tri puta je svoj imetak prepolovio, pa bi pola zadržao za sebe, a pola bi udijelo na Božijem putu.³

Neizravna pomoć

Visoka svijest i uzvišeni karakter hazreti Mudžtebe, mir neka je na nj, nisu mu dopuštali da se s njegovih vrata neko vrati bez nade, no njegova pomoć ponekad nije bila izravna, nego bi nastojao neizravno udovoljiti potrebama ljudi i na osobiti način riješiti njihove probleme. Tako je jednog dana Imama posjetio neki prosjak i zatražio pomoć. Međutim, Imam Mudžteba, mir neka je na nj, u tom trenutku nije imao novca, ali ga je bilo stid dopustiti da se siromah vrati iz njegove kuće bez nade. Zato reče: “Hoćeš li da te uputim na nešto čime ćeš ostvariti svoju želju?” “O čemu se radi?”, upita ovaj, pa mu Imam objasni: “Danas je umrla halifina kćer i halifa je ožalošćen. No, još uvijek mu niko nije izrazio saučešće. Idi kod halife i izrazi mu saučešće riječima kojima ću te poučiti, i tako ćeš ostvariti svoju želju.” “Kako da mu izrazim saučešće?”, upita prosjak, pa mu Imam reče: “Kad dođeš kod halife, reci: ‘Hvala Bogu koji je dao da tvoja kćer umre prije tebe i nađe se u kaburu, jer ona je živjela pod očevom sjenom. No, da je halifa umro prije nje, ona bi ostala bez zaštitnika, i možda bi, ne daj Bože, neko oskrnavio njenu čast.’”

Prosjak ga poslušao i učini tako. Ove emotivne riječi ostavile su dubok dojam na halifu, i razbiše njegovu tugu i žalost, pa on naredi da se prosjaku da nagrada, a onda upita: “Jesi li ti sam smislio ove riječi?”, a ovaj odgovori: “Ne, njima me poučio Hasan ibn Ali!” Halifa, tad, kaza: “Istinu kažeš; on je vrelo rječitosti i govorništa.”⁴

Analiza razloga mira (primirja) s Muavijom

Najvažniji i najosjetljiviji dio biografije Imama Mudžtebe, mir neka je na nj – dio o kome se najviše raspravljalo i koji je izazivao podozrivost njegovih neukih prijatelja i zlobnih neprijatelja – jeste njegov mir sa Muavijom, i njegovo povlačenje sa političke scene odnosno odustajanje od hilafeta.

Neki, izučavajući životopis hazreti Mudžtebe, mir neka je na nj, i tadašnja dešavanja, pitaju: Zašto je Imam Hasan, mir neka je na nj, uspostavio mir s Muavijom? Zar nakon šehadeta Zapovjednika vjernika, mir neka je na nj, Alijevi sljedbenici nisu dali bejat njegovom sinu Hasanu Mudžtebi, mir neka je na nj? Zar nije bilo bolje da je Imam Hasan odmah učinio ono što će kasnije učiniti Imam Husein, mir neka je na njih dvojicu, odnosno da je podigao ustanak, te bi tako ili ostvario pobjedu ili bi svojim šehadetom poljuljao Muavijinu vlast?

Prije nego se upustimo u iznalaženje odgovora na ova pitanja, potrebno je napraviti kraći uvod u kome ćemo ukazati na tri stvari:

³ Suyuti, *Tarihul-hulefa*, Mektebetu-musna, Bagdad 1383, 190.; Ibn Vazih, *Tarihi Jaqubi*, Menshureti mektebetul-haydariyye, Nedžef 1384, sv. 2, str. 215., Sabit Ibn Dževzi, *Tezkiretul-hevas*, Menshureti mektebetul-haydariyye, Nedžef 1383, str. 196., Šejh Muhammed Seban, *Es'afur-raghin*, Mektebeti Meshedul-huseyni, Kairo, str. 179.

⁴ Šeriful-Qarši, Baqir, *Hiyati Imam Al-Hasan*, Metbu'atul-adab, Nedžef 1384, str. 302.

1 – Borba Hasana ibn Alija, mir neka je na nj, prije perioda imamata

Shodno historijskim svjedočanstvima, Imam Hasan, mir neka je na nj, bio je izuzetno hrabar i odvažan čovjek, i nikada nije pokazao strah ili plašljivost. Na putu napretka islama nije izbjegavao upustiti se u bilo kakvu opasnost, i uvijek je bio spreman za borbu na Božijem putu.

U Bici oko deve

Imam Mudžteba, mir neka je na nj, borio se uz svoga oca Zapovjednika vjernika, mir neka je na nj, u prvim redovima u Bici oko deve, i išao je čak ispred najhrabrijih i najodvažnijih Alijevih drugova, nasrćući na samo srce neprijateljske vojske.⁵

Također, prije početka borbe, po naredbi svoga oca, skupa s Ammarom Jasirom i nekolicinom drugova Zapovjednika vjernika, mir neka je na nj, otiša je u Kufu kako bi pozvao Kufljane da uzmu učešća u džihadu.⁶

Kad su stigli u Kufu, gdje je upravitelj još bio Ebu Musa Aš'ari, jedan od oslonaca Osmanove vlasti, koji se protivio pravednoj vlasti Zapovjednika vjernika, mir neka je na nj, i nastojao je spriječiti muslimane da pomognu Imamu, Hasan ibn Ali, mir neka je na nj, uspio je, uprkos izdaji Ebu Muse i njegovih pobočnika, mobilizirati devet hiljada Kufljana za učešće u ovoj bici.⁷

U bici na Sifinu

Također, u Bici na Sifinu, hazreti Hasan je imao važnu ulogu u općoj mobilizaciji snaga i motiviranju vojske Zapovjednika vjernika, mir neka je na nj, za rat protiv Muavijine vojske. Svojim vatrenim i mobilizatorskim govorima poticao je Kufljane da se pridruže džihadu zapovjednika vjernika, mir neka je na nj, za obaranje izdajnika i neprijatelja islama.⁸

Njegova spremnost za borbu na Božijem putu bila je takva da je Zapovjednik vjernika u Bici na Sifinu tražio od svojih drugova da hazreti Hasana i njegovog brata Huseina, mir neka je na njih, odvrate od dalje borbe, kako njihovom pogibijom ne bi bila prekinuta loza Poslanikova, blagoslov i mir neka je na nj i njegove.⁹

2 – Oštre rasprave Imama Mudžtebe, mir neka je na nj, s Emevijama

Imam Hasan Mudžteba, mir neka je na nj, nije pokazivao ni najmanju popustljivost kad se radilo o istini i odbrani svetinja islama. Otvoreno je kritizirao Muavijine neislamske postupke, i bez zadržke je govorio o ružnoj prošlosti Muavije i porodice Emevije. Svjedočanstvo toga jesu i oštre rasprave hazreti Mudžtebe, mir neka je na nj, sa Muavijom i njegovim

⁵ Ibn Šehrašub, *Menaqibi Ali ibn Ebi Talib*, priredio i sastavio hadži sejjid Hašim Resul Mahalani, Qom, Muasese-ye entesharat Allame, sv. 4., str. 21.

⁶ Ibn Vazih, *Tarihi Jaqubi*, Menshureti mektebetul-haydariyye, Nedžef 1384, sv. 2, str. 170., Ibn Quteybe Dinvari, *Al-Imamet ves-siyaset*, Meketbetu Mustafa babi Halebi, Kairo 1382, sv. 1, str. 67.

⁷ Ebu Hanifa Dinvari, *Ahbari teval*, Darul-Ihya'i kutubul-'arabi, Kairo, str. 144-145; Ibn Asir, *Al-Kamilu fil-tarih*, Bejrut, Dari Sadir, 1399. h.g., sv. 3, str. 231.

⁸ Nasr ibn Muzahim, *Veqa'e Sifin*, Menshurati mektebeti basireti, Qom 1382, str. 113.

⁹ Ibn Ebul-Hadid, *Šerhi Nehdžul-belage*, priredio Muhammed Ebul-Fadl Ibrahim, prvo izdanje, Kairo, Dari ihjaul-kitabul-arabije, 1378. h.g., sv. 11, str. 25. (govor 200.)

namještenicima poput Amra 'Asa, Utbe ibn Ebu Sufjana, Velida ibn Ukbe, Mugejre ibn Šu'aba i Mervana Hakema.¹⁰

Hazreti Mudžteba, mir neka je na nj, i nakon uspostave sporazuma o miru, dakle onda kad je Muavijina moć porasla i kad je ovaj učvrstio svoj položaj, pošto je Muavija ušao u Kufu, ispeo se na minber i izložio razloge koji su ga naveli na mir i prednosti Alijeve obitelji. Potom je, u prisustvu pripadnika obadvije frakcije, otvoreno ukazao na Muavijine loše strane i oštro ga je kritizirao.¹¹

Nakon šehadeta Zapovjednika vjernika, mir neka je na nj, i mira Imama Hasana, haridžije su sve svoje snage mobilizirali protiv Muavije. Muaviji u Kufu stiže vijest da je Husra Esedi, jedan od poglavara haridžija, digao ustanak protiv njega i sakupio vojsku.

Da bi učvrstio svoj položaj i predstavio stvari tako kao da mu je Imam Mudžteba, mir neka je na nj, pokoran i lojalan, poslao je poruku hazreti Hasanu, koji je bio na putu ka Medini, da prvo uguši Husrin ustanak, a onda nastavi svoj put.

Imam, mir neka je na nj, na tu poruku odgovorio je: “Okanio sam te se zarad toga da životi muslimana budu sačuvani (suzdržao sam se od rata protiv tebe), no to ne znači da ću za tebe ratovati protiv drugih. Ako bih se odlučio na rat, onda bih najprije ratovao protiv tebe, jer borba protiv tebe važnija je od borbe protiv haridžija.”¹²

Iz ovih riječi zrači duh borbenosti i odlučnosti, posebno onda kad Muaviju ponižava govoreći: “Okanio sam te se...”

3 - Mirovni zakon u islamu

Treba opratiti pažnju na činjenicu da u islamskom učenju ne postoji jedinstveni zakon koji bi se ticao pitanja rata i džihada. Tako, kao što pod određenim uvjetima islam naređuje muslimanima da ratuju protiv neprijatelja, također im je naredio da se, ukoliko borba neće donijeti rezultata, okrenu uspostavi mira. U životopisu Poslanika islama, blagoslov i mir neka je na nj i njegove, srećemo oba ova slučaja: Poslanik islama koji se upustio u borbu na Bedru, Uhudu, Hendeku i drugim bojištima, u drugačijim uvjetima, onda kad se pobjeda nije činila mogućom, obavezno je s neprijateljima islama postizao mirovni sporazum, i privremeno bi odustajao od rata kako bi osigurao napredak islama. Među ovakve primjere spadaju Poslanikovi, blagoslov i mir neka je na nj i njegove, mirovni sporazumi sa plemenima Benu Damra i Benu Ešdža, te ugovor sa Mekkelijama (sa Hudejbije).¹³

Prema tome, upravo onako kako je Poslanik islama, blagoslov i mir neka je na nj i njegove, zarad dugoročne koristi koja tad mnogima nije bila shvatljiva, privremeno sklapao mir s neprijateljima, tako je i hazreti Mudžteba, mir neka je na nj, koji je bio od Boga određeni vođa i vjerski predvodnik, znajući sve aspekte situacije bolje od bilo koga drugoga, shvatio, na osobit način dugoročno promišljajući, da dobro po islamsko društvo leži u prestanku borbi. Stoga, ovo pitanje ne treba biti razlogom nikakvih nedoumica, nego treba shvatiti da se u stvari radi o slijeđenju Poslanikovog, blagoslov i mir neka je na nj i njegove, metoda.

Kako bi nam povodi i rezultati mira hazreti Hasana bili jasniji, potrebno je vratiti se stranicama historije i analizirati ovo pitanje oslanjajući se na izvorne i validne historijske

¹⁰ Tabrisi, *Ihtidžadž*, Al-Metbu'atul-murtezaviyye, Nedžef, str. 144-150.

¹¹ Tabrisi, *Ibid*, str. 156.

¹² Ibn Ebul-Hadid, *Šerhi Nehdžul-belage*, priredio Muhammed Ebul-Fadl Ibrahim, prvo izdanje, Kairo, Dari ihjaul-kitabul-arabije, 1378. h.g., sv. 5, str. 98; Ibn Asir, *Al-Kamilu fil-tarih*, Bejrut, Dari Sadir, 1399. h.g., sv. 3, str. 409.

¹³ U odgovor čovjeku koji ga je pitao zašto je pristao na mir s Muavijom, Imam Hasan Mudžteba, mir neka je na nj, odgovorio je: “Iz istog razlog zbog koga je Poslanik sklopio onaj sporazum sa plemenima i mi smo sklopili primirje s Muavijom.” (Medžlisi, Muhammed Bakir, *Biharul-Anvar*, Darul-kitabi islamiyye, Tehran, sv. 44., str. 2).

dokumente. Najopćenitije posmatrano, valja kazati: hazreti Mudžteba, mir neka je na nj, nije ustvari dogovorio mir, nego mu je taj mir nametnut. Dakle, situacija i nepogodni uvjeti, skupa sa različitim drugim faktorima, doveli su Imama takav položaj da je mir bio neizbježan, odnosno prinudan. Imam, znači, nije imao drugog izbora osim prihvatiti mir, kao što bi to učinio i bilo ko drugi da se našao na njegovom mjestu. Situacija je bila takva da sagledamo li vanjske opasnosti po islamski svijet, ali i prilike u Iraku odnosno taboru Imama Hasana, vidjet ćemo da se radilo o posve nepovoljnim uvjetima za nastavak rata. U nastavku ćemo te prilike analizirati ponaosob.

Vanjskopolitička situacija

U pogledu ondašnje vanjskopolitičke situacije, unutašnji sukobi među muslimanima zasigurno ne bi nikome donijeli koristi. Naime, Bizantijska imperija, koja je već pretrpjela nekoliko žestokih udaraca od islama, vrebala je povoljnu priliku da islamu zada razoran protuudarac i napokon prekine njegov rastući utjecaj.

Kad su bizantijskim poglavarima stigle vijesti o tome da se vojske Imama Hasana i Muavije postavljaju jedna nasuprot druge, Bizantinci su pomislili kako je to najbolja moguća prilika da ostvare svoje planove. Stoga su s ogromnom vojskom navalili na islamske teritorije, kako bi se napokon osvetili muslimanima. Zar bi u takvim uvjetima osoba poput Imama Hasana, mir neka je na nj, koji je imao obavezu očuvanja temelja islama, imala drugog izbora osim prihvatanjem mira otkloniti ovu veliku opasnost od islamskog svijeta.

Poznati historičar Jakubi piše: “U vrijeme Muavijinog povratka u Šam (nakon uspostave mira sa Imamom Hasanom), stiže mu vijest da su Bizantinci pokrenuli veliku i organiziranu vojsku da bi napali na islamsku zemlju. Budući da nije imao snage da se suprotstavi takvoj sili, on dogovori primirje s njima i obaveza se da će Bizantijskim vlastima isplatiti sto hiljada dinara.”¹⁴

Ovaj historijski izvor pokazuje da je u vrijeme trvenja između dviju strana u islamskom društvu, zajednički neprijatelj muslimana uvijek bio spreman iskoristiti priliku i napasti ih, te tako dovesti islamsku državu u opasnost. Da je došlo do rata između Imam Hasanovih, mir neka je na nj, i Muavijinih snaga, ni Hasan ni Muavija naposljetku ne bi pobijedili, nego bi jedini pobjednik bila Bizantijska imperija. Ali, zahvaljujući uvidajnosti i dalekosežnom razmišljanju Imama Hasana, mir neka je na nj, takva opasnost je izbjegnuta.

Imam Bakir, mir neka je na nj, rekao je jednom čovjeku koji se iščuđavao nad mirom Imama Hasana: “Da Imama Hasan nije tako postupio, usljedila bi golema opasnost.”¹⁵

Unutrašnjopolitička situacija

Nema sumnja da ukoliko neki vladar ili zapovjednik želi pobijediti u sukobu s neprijateljem, u njegovim vlastitim redovima mora postojati snaga, organiziranost i harmonija, inače učešće u oražunom sukobu može rezultirati samo ponižavajućim porazom.

Analizirajući razloge mira Imama Mudžtebe, mir neka je na nj, kad je riječ o unutrašnjopolitičkoj situaciji, najvažnija stvar koja nam upada u oči jeste nepostojanje snažnog i organiziranog unutarnjeg fronta. Naime, narod u Iraku, posebno u Kufi, u doba hazreti Mudžtebe, mir neka je na nj, niti je u pogledu morala bio spreman na rat, niti je bio organiziran i jedinstven.

¹⁴ *Tarihi Jaqubi*, Menshureti mektebetul-haydariyye, Nedžef 1384, sv. 2, str. 206.

¹⁵ Medžlisi, Muhammed Bakir, *Biharul-Anvar*, Darul-kitabi islamiyye, Tehran, sv. 44., str. 1.

Umor od rata

Bitka oko Deve, bitke na Sifinu i Nehrevanu, kao i stalni sukobi koji su se nakon slučaja presuđivanja dešavali između Muavijine vojske i snaga Zapovjednika vjernika, mir neka je na nj, u Iraku, Hidžazu i Jemenu, stvorili su kod mnogih Alijevih drugova određenu vrstu umora od rata i želje za mirom i obustavom sukoba. Naime, tokom skoro pet godina hilafeta Zapovjednika vjernika, mir neka je na nj, njegovi drugovi nisu ispuštali oružje iz ruku izuzev sa namjerom da ga već sutra ponovo uzmu u ruke i bore se. S druge strane, oni nisu vodili rat protiv nekakvih tuđinaca, nego su se ustvari borili protiv svoje braće i saplemenika, dojučerašnjih prijatelja, koji su se sada našli na Muavijinoj strani.¹⁶

Narod u Iraku je, zbog svih tih razloga i zbog stalne mobilizacije snaga za rat protiv različitih skupina iz Šama koje su navaljivale na Hidžaz, Jemen i na granice Iraka, pokazivao sklonost ka miru i umor od rata. To što su se Iračani nevoljko odazvali na novi poziv Zapovjednika vjernika, mir neka je na nj, za Bitku na Sifinu pokazatelj je upravo tog umora.¹⁷

Dr. Taha Husein, nakon što objasni slučaj presuđivanja i dodatno kompliciranje situacije nakon Bitke na Sifinu, piše:

“Onda je (Ali) odlučio zaputiti se u Šam, ali munafici među njegovim drugovima predložiše da se vrati u Kufu i da nakon bitke konsolidira stvari, a onda s više vojske i većom spremom krene protiv neprijatelja. Ali, mir neka je na nj, tad ih vrati u Kufu, i više nije ni izašao s vojskom iz Kufe; jer, njegovi drugovi otiđoše svojim kućama, posvetiše se svojim poslovima i u dobroj mjeri izgubiše volju za daljim ratovanjem, tako da Ali izgubi nadu u njih. Ali, mir neka je na nj, stalno ih je pozivao u džihad i istrajavao na tome, no oni ga nisu slušali i nisu prihvatili njegove pozive, tako da on jednom prilikom u hutbi reče: ‘Svojom neposlušnošću ste me ponizili i doveli dotle da Kurejšije govore: Ebu Talibov sin je hrabar čovjek, ali nije vičan ratu. Očeva im njihovih, pa koje to vičniji ratu od mene?’”¹⁸

Nakon šehadeta Zapovjednika vjernika, mir neka je na nj, kad je Hasan ibn Ali preuzeo hilafet, ova pojava postala je još očitija, tako da kad je Imama Hasan pozvao ljude da se sprema za rat protiv Sirijaca, oni su mu se nevoljko odazvali.

Kad je Imamu Mudžtebi, mir neka je na nj, stigla vijest o pokretu Muavijine vojske ka Kufi, on naredi da se ljudi okupe u džamiji. Onda otpoče govor, pa nakon što ukaza na mobilizaciju Muavijinih snaga, pozva ljude u džihad na Božijem putu i istrajnost u borbi protiv sljedbenika zablude, ukazujući im na nužnost strpljenja, vjernosti i podnošenja teškoća. Znajući kakav je moral ljudi, Imam, mir neka je na nj, plašio se da njegov poziv neće biti prihvaćen. Upravo tako se i desilo. Kada je Imam završio svoj mobilizatorski govor, svi su ćutali i niko nije rekao nešto u znak prihvaćanja njegovih riječi.

Ta scena bilo je tako žalosna i potresna da je jedan od hrabrih drugova Zapovjednika vjernika, mir neka je na nj, zbog slabosti i bezvoljnosti koju su pokazali, žestoko napao ljude, nazvao ih lažnim junacima i plašljivcima lišenim hrabrosti, te ih je pozvao da se odazovu Imamu za rat protiv Sirajaca.¹⁹

¹⁶ U Bici kod Deve poginulo je 30.000 osoba (*Tarihi Jaqubi*, sv. 2, str. 172), a na Nehrevanu je poginulo 4000 haridžija (*Tarihi Jaqubi*, sv. 2, str. 182), dok je ukupan broj poginulih na obje strane u Bici na Sifinu iznosio 110.000 ljudi (Mesudi, *Murudžul-Zeheb*, darul-Andalus, Bejrut, 1965, sv. 2, str. 393.).

¹⁷ Šemsuddin, Muhammed Mehdi, *Arzyabi-ye enqelab-e Husein*, prijevod Mehdi Pišvayi, Entešarat-i Tevhid, Qom, str. 197-200.

¹⁸ Taha Husejn: *Ayine-ye islam*, prijevod Muhammed Ibrahim Ayeti Biredžendi, Sehamiye entešar 1339, str 250-251.

¹⁹ Ebul-Feredž Isfahani, *Meqatil At-Talibin*, Mešurati Mektebetul-haydariyye, Kairo 1961, sv. 16, str. 38; Ebul-Hadid, *Šerhi Nehdžul-belage*, priredio Muhammed Ebul-Fadl Ibrahim, prvo izdanje, Kairo, Dari ihjaul-kitabul-arabije, 1378. h.g., sv. 16, str. 38., Ahmed ibn Jahja Belazeri, *Insabul-ašraf*, str. 60.

Ovo historijsko svjedočanstvo pokazuje nam do koje su mjere Iračani bili utonuli u slabost i bezvoljnost. U njima se posve ugasio plamen borbenosti i duh mudžahida, te nisu bili spremni učestvovati u ratu.

Naposljetku, nakon poticaja i govora nekolicine najvažnijih drugova hazreti Mudžtebe, koji su nastojali mobilizirati snage i potaći ljude u rat, Imam, mir neka je na nj, napustio je Kufu s malobrojnim ljudstvom, i ulogorio se u blizini Kufe u području zvanom Nuhila. Nakon desetodnevnog boravka u Nuhili, provedenog u očekivanju dolaska novih snaga, u Imamovom logoru okupilo se ukupno četiri hiljade ljudi. Imam, mir neka je na nj, stoga je bio prinuđen vratiti se opet u Kufu i pokušati ponovo angažirati i motivirati ljude da se pridruže vojsci.²⁰

Društvo proturječnosti

Osim toga, Iračko društvo u to doba nije bilo jedno organizirano, jednoobrazno i jedinstveno društvo, već se sastojalo od različitih i često posve opozitnih grupa i slojeva, koje katkad nisu imale ništa zajedničko.

Osnovni elementi tadašnjeg društva u Iraku odnosno u Kufi sastojali su se od pristalica opasne emevijske stranke, haridžija koji su svojom obavezom smatrali suprotstaviti se objema stranama, muslimana ne-Arapa koji su u Irak stigli iz drugih krajeva, a bilo ih je dvadeset hiljada, te naposljetku od onih koji nisu imali jasan stav o sukobu i nisu bili načisto s tim uz koju stranu se svrstati. Svakako, među te elemente spadaju i sljedbenici odnosno osobite šiije Zapovjednika vjernika, mir neka je na nj.²¹

Neustrojena vojska

Ta podjeljenost i razlaz u stavovima prirodno se odrazila i na redove vojske Imama Mudžtebe, mir neka je na nj, te ju je pretvorila u nesređenu i neorganiziranu vojsku. Stoga se u sukobu s vanjskim neprijateljem nipošto nije moglo osloniti na takvu armiju.

Šiitski učitelj, Šejh Mufid, i drugi historičari, u vezi s ovom opasnom pojavom u vojsci Imama Hasana, mir neka je na nj, piše:

“Iračani su se krajnje nevoljko i bezvoljno pripremali za rat, te je vojska koju je mobilizirao Imam Hasan, mir neka je na nj, bila sastavljena od različitih grupa, i to:

1. Šiije i sljedbenici Zapovjednika vjernika, mir neka je na nj;
2. Haridžije, koji su se koristili svakom prilikom za rat protiv Muavije (njihovo učešće u vojsci Imama Hasana bilo je zbog neprijateljstva prema Muaviji, a ne iz naklonosti prema Imamu);
3. Osoba koje su se vojsci Imama Hasana, mir neka je na nj, pridružile iz koristoljublja i ljubavi prema ovom svijetu, odnosno nadajući se plijenu i materijalnoj koristi za sebe;
4. Kolebljivaca i sumnjičavaca koji ličnosti poput Imama Hasana, mir neka je na nj, nisu davale naročitu prednost u odnosu na Muaviju;
5. I naposljetku, osobe koje nisu ratovale zbog vjere, nego iz plemenske mržnje i slijedeći poglavare svojih plemena.²²

Uzmemo li ovo u obzir, jasno je da je vojsci hazreti Mudžtebe, mir neka je na nj, nedostajalo jedinstvo i neophodna sloga da bi se suprotstavili jakog neprijatelju kakav je bio Muavija.

²⁰ Al Yasin, Šejh Radi, *Sulhul-Hasan*, Menšurati Darul-kitab al-'iraqiyye fil-kazimiyye, str. 102.

²¹ Al Yasin, *Ibid*, str. 68-74.

²² Šejh Mufid, *Al-Iršad*, Qom, Mektebeti basireti, str. 189; Ibn Sebahg Maliku, *Al-Fusuli al-muhmetu fi mari'fetil-i'me*, 1303, str. 167.

Slikovito svjedočanstvo

Možda ni jedno drugo svjedočanstvo ne oslikava podjeljenost ondašnjeg iračkog društva i slabost Iračana kad se radilo o ratu, kao riječi samog Imama. Hazreti Mudžteba, mir neka je na nj, u Medainu, dakle kajnjoj tački do koje je njegova vojska napredovala, održao je dug i mobilizatorski govor, u sklopu koga je kazao:

“Nikakva sumnja i nedoumica ne odvraća nas od sukoba sa Sirijcima. U prošlosti smo protiv njih ratovali oslanjajući se na snagu vaše pouzdanosti i međusobnog razumijevanja, no danas, kao posljedica zlobe, među vama je nestalo jedinstva i međusobnog razumijevanja, izgubili ste svoju istrajnost, i sve se svelo na vaše jezike.

Kad ste se na Sifinu upustili u bitku, svojoj vjeri davali ste prednost nad ovim svijetom, ali danas ovosvjetskim interesima dajete prednost nad vjerom. Mi smo onakvi kakvi smo i prije bili, ali vi nama niste onako odani kakvi ste nekad bili.

Neki među vama izgubili su svoje bližnje i rođake na Sifinu, a drugi na Nehrevanu. Oni prvi oplakuju svoje poginule, oni druge žele osvetu za svoje mrtve, no ostali nas ne žele slijediti.

Muavija nam predlaže ono što je daleko od pravednosti i suprotno našim ciljevima i našoj časti. Zato, ako ste spremni ginuti na Božijem putu, recite mi to, pa da se upustim u borbu i sabljom mu odgovorim. No, tražite li ovaj svijet i mir, recite mi to, da prihvatim njegov prijedlog i učinim vas zadovoljnim.” Kad Imam to reče, ljudi povikaše: “Mi želimo živjeti, želimo preživjeti!”²³

Dakle, kako je Imam, mir neka je na nj, sa vojskom koja je bila ovako slaba i ovako niskog morala, mogao da se upusti se u rat protiv neprijatelja snažnog poput Muavije? Zar se sa ovakvom vojskom, sastavljenom od međusobno suprotstavljenih elemenata, u bilo kom slučaju mogao nadati pobjedi?

Da, svi ti faktori su se udružili i doveli islamsku društvo pred sasvim izvjesnu opasnost o kojoj ćete u nastavku čitati.

Mobilizacija snaga od strane Imama Hasana, mir neka je na nj!

Neki stari i savremeni autori i historičari izvrtali su historijske činjenice, pa tvrde da Imam Hasan Mudžteba, mir neka je na nj, nije niti pozivao u rat i zagovarao suprotstavljanje Muaviji, već da je od prvog dana prihvatio Muavijine materijalne darove i odao se lagodnom i mirnom životu. Ako se i suprotstavljao Muaviji, to je bilo zato da osigura ove materijalne dobitke!

Postoje sačuvani historijski dokumenti koji pokazuju da se takve objede posve neosnovane i da nipošto nisu u skladu s historijskim činjenicama. Naime, da drugi Imam nije namjerovao ratovati protiv Muavije, mobilizacija i angažiranje vojnih snaga ne bi imali smisla, a historičari su saglasni da je Imam Mudžteba, mir neka je na nj, okupio vojsku za rat. Međutim, zbog nedostatka jedinstva i harmonije u Imamovoj vojsci, s jedne, te zbog spletke Muavijinih špijuna, s druge strane, Imamova vojska se raspala i raspršila prije nego su i stupili u boj. Imam, tako, nije imao izbora osim odustati od rata i bio je prinuđen prihvatiti mir.

²³ Ibn Asir, *Usdul-ghabet fil-ma'rifeti sehabet*, Tehran, Mektebetul-islamiyye, sv. 2, str. 13-14; *Al-Kamilu fil-tarih*, Bejrut, Dari Sadir, 1399. h.g., sv. 3, str. 406; Medžlisi, Muhammed Bakir, *Biharul-Anvar*, Darul-kitabi islamiyye, Tehran, sv. 44., str. 21; Sabit Ibn Dževzi, *Tezkiretul-hevas*, Menshureti mektebetul-haydariyye, Nedžef 1383, str. 199.

Prema tome, Imam Hasan, mir neka je na nj, prvo je otpočeo “ustanak”, proglasio je rat i počeo sakupljati vojsku, no kasnije, imajući duboki uvid u situaciju i uvjete u islamskom društvu, i želeći najbolje u datom trenutku, odlučio je prihvatiti mir.²⁴

U nastavku ćemo ponuditi čitatelju više objašnjenja i pozabaviti se još nekim pitanjima koja privlače pažnju.

Kršitelji sporazuma

Kako je već kazano, ljudi u Iraku i Kufi nisu bili jedinstveni i saglasni u svojim stavovima. Štaviše, radilo se o prevrtljivim, nevjernim i nepouzdanim ljudima, koji su bili spremni svakog dana stati pod drugu zastavu, uvijek pokorni trenutnoj situaciji i aktuelnoj vlasti, odnosno oni kojih su, kako bi se to obično kazalo, brinuli samo o tome šta će danas pojesti. Upravo zbog takve moralne situacije, u kriznim trenucima okupljanja i mobiliziranja vojske na obje strane, neke plemenske vođe i prvaci nekih uglednih porodica u Kufi okrenuli su leđa Imamu, te su Muaviji poslali pisma u kojima izražavaju svoju lojalnost njegovoj vlasti, te su ga tajno podsticali da krene ka Iraku, garantirajući mu da će u trenutku kad se on približi, natjerati Imama Hasana, mir neka je na nj, da mu se pokori ili će izvesti atentat na njega. Muavija je i sam pisao Imamu Mudžtebi, mir neka je na nj, čudeći se da je Imam, oslanjajući se na takve ljude, spreman ratovati protiv njega.²⁵

Zapovjednik izdajnik

Imam Hasan, mir neka je na nj, pošto je napustio Kufu s namjerom da ratuje protiv Muavije, postavio je Abdullaha ibn Abbasa, sa dvanaest hiljada vojnika, za glavnog zapovjednika prethodnice, dok je Kajsa ibn Sa'da i Saida ibn Kajsa, dvojicu njegovih dobrih prijatelja, odredio za njegove savjetnike i zamjenike, tako da bi u slučaju da se jednom od njih nešto desi, preostala dvojica preuzimali njegove dužnosti.²⁶

Hazreti Mudžteba, mir neka je na nj, odredio je pravac napredovanja vojske, i naredio je da gdje god da naiđu na Muavijinu vojsku, spriječe njeno napredovanje i obavijeste Imama, mir neka je na nj, o tome, kako bi im on s glavninom snaga odmah priskočio u pomoć.²⁷

Abdullah je, preuzevši komandu nad prethodnicom, krenuo naprijed, i u mjestu Meskin susreo se s Muavijinom vojskom, koja je ondje podigla logor. Uskoro je Imamu, mir neka je na nj, stigao izvještaj da je Abdullah, primivši od Muavije milion dirhema, prešao noću sa osam hiljada vojnika na njegovu stranu.²⁸

Sasvim je jasno koliko je, u tim kritičnim uvjetima, izdaja jednog takvog vojnog zapovjednika utjecala na slabljenje morala i pomanjkanje odlučnosti među Imamovom, mir neka je na nj, vojskom. U svakom slučaju, komandu nad ostatkom jedinica, shodno Imamovoj naredbi,

²⁴ Upravo zato su neki od ranih islamskih historičara pisali knjige pod naslovom „Hasanov ustanak“, poput Hišama ibn Saiba Kelbija i Ibrahima ibn Muhammeda Sekafija.

²⁵ Šejh Mufid, *Al-Iršad*, Qom, Mektebeti basireti, str.191. Potvrda tome je i odgovor Imama Mudžtebe ba upit jednog šiije zašto je odustao od rata: „Tako mi Boga, da sam ratovao protiv Muavije, ljudi bi me predali njemu.“ (Medžlisi, Muhammed Bakir, *Biharul-Anvar*, Darul-kitabi islamiyye, Tehran, sv. 44., str. 20.)

²⁶ Jaqubi ne spominje Saida ibn Kajsa, dok ga svi ostali hroničari navode njegovo ime.

²⁷ Ebul-Feredž Isfahani, *Meqatil At-Talibin*, Mešurati Mektebetul-haydariyye, Kairo 1961, sv. 16, str. 40.

²⁸ Besar ibn Arta, jedan od krvoločnih Muavijinih zapovjednika, ubio je dvojicu Abdullahovih sinova, te je bilo prirodno da on makar zbog toga bude ogorčeni Muavijin neprijatelj, no faktori o kojima smo govorili izazvali su toliku slabost u vojsci Imama Hasana da se prelazilo i preko ovakvih stvari i došlo je do totalnog rasula.

preuzeo je Kajs ibn Sa'd, hrabar čovjek, iskušani vjernik i krajnje odan porodici Zapovjednika vjernika, te je mobilizatorskim govorom pokušao dići moral među vojskom. Muavija je pokušao i njega podmititi novcem, no Kajs nije nasjeo na njegovu prevaru i istrajao je u svojoj suprotstavljenosti neprijateljima islama.²⁹

Spletke izdajnika

Muavija se nije zadovoljio samo potkupljivanjem Abdullaha, već je, kako bi produbio razdor i nedoumicu u vojsci Imama Mudžtebe, mir neka je na nj, posredstvom svojih uhoda i plaćenika proširio vijest da se Kajs ibn Sa'd (zapovjednik prethodnice) nagodio s Muavijom, dok je među Kajsove snage ubacio dezinformaciju kako je Hasan ibn Ali, mir neka je na nj, pristao na mir s Muavijom.

Stvari su došle dotle da je Muavija poslao nekoliko naočitih ljudi, uglednih među narodom, da posjete hazreti Mudžtebu, mir neka je na nj, u njegovom logoru u Medejnu. Imam ih je primio, a oni su, pošto su izašli iz njegovog šatora, počeli govoriti narodu: "Allah je posredstvom sina Poslanikovog, blagoslov i mir neka je na nj i njegove, ugušio fitnu i ugasio plamen rata. Hasan ibn Ali sklopio je mir s Muavijom i tako sačuvao krv ljudi!"

Ljudi su imali povjerenja u njih, tako da njihove riječi uopće nisu provjeravali, pa su ustali protiv Imama i navalili su na njegov šator, razgrabili sve što su našli u šatoru, te čak pokušali i ubiti Imama, a onda su se razišli na sve četiri strane.³⁰

Haridžijska izdaja

Imam Mudžteba, mir neka je na nj, uputio se iz Medejna u Sabat. Na tom putu ga je u zasjedi sačekao jedan haridžija, i zadao je Imamu žestok udarac. Ranjen, Imam, mir neka je na nj, mnogo je krvario te se onemoćao, uz pomoć nekolicine svojih vjernih prijatelja, vratio natrag u Medejn. U Medejnu se Imamovo stanje usljed ranjavanja sve više pogoršavalo. Koristeći se prilikom, Muavija je u potpunosti preuzeo kontrolu nad situacijom. Drugi Imam, koji je izgubio vojne snage i ostao sam, bio je prinuđen prihvatiti mirovnu ponudu.

Prema tome, Imam Mudžteba, mir neka je na nj, sklopio je mir zato što nije imao nikakvog drugog izbora. Tako, Taberi i ostali historičari pišu: "Hasan ibn Ali, mir neka je na nj, pristao je na mir onda kad su ga njegovi drugovi napustili i kad je ostao sam."³¹

²⁹ Ebul-Feredž Isfahani, *Meqatil At-Talibin*, Mešurati Mektebetul-haydariyye, Kairo 1961, sv. 16, str. 42.

³⁰ Kako smo već kazali, vojska Imama Mudžtebe, mir neka je na nj, bila je sastavljena od različitih elemenata, među kojima je bilo haridžija te onih koji su samo gledali ličnu korist i dobitak, tako da nije čudo da su pokušali ubiti Imama i da su opljačkali njegov šator, a jedan od njih je pritom uzviknuo: „Ovaj čovjek nas je prodao Muaviji i oslabio muslimane!“ Doista, eto u kako bijednoj poziciji se našla Poslanikova, blagoslov i mir neka je na nj i njegove, obitelj!

³¹ *Tarihi Jaqubi*, Menshureti mektebetul-haydariyye, Nedžef 1384, sv. 2, str. 205. Historičari su na različite načine opisivali ovaj napad na šator hazreti Hasana, pa tako Taberi, Ibn Asir i Ibn Hidžr 'Iskelani pišu: „Kada je Hasan ibn Ali podigao logor u Medainu, odjednom neki čovjek (Muavijin plaćenik) povika: 'Ljudi, Kejs ibn Sa'd je ubijen, bježite!', te se vojska rasturi.“

Imamovo kazivanje o povodima prihvatanja mira

Imam Mudžteba, mir neka je na nj, u odgovor osobi koja je protestirala protiv mira koga je sklopio, ukazao je na ove gorke činjenice i ovako je obrazložio razloge i povode za takvu odluku:

“Predao sam Muaviji vlast i upravo zato što nisam imao podržavatelja i drugova za borbu protiv njega. Da sam imao prijatelje, dan i noć bih se borio protiv njega dok se stvari ne riješe. Odlično poznajem Kufljane i mnogo sam ih puta iskušao. Oni su iskvareni ljudi koji se neće popraviti, kod njih nema vjernosti, ne drže se svoje riječi i obećanja, i nikad se dvojica njih ne mogu usaglasiti. Naizgled, oni su nam pokorni i skloni, ali na djelu sarađuju s našim neprijateljima.”³²

Drugi Imam, koji je slabošću i nesaradnjom svojih drugova bio žestoko pogođen, održao je jednom prilikom govor u sklopu koga je rekao:

“Čudim se ljudima koji niti imaju vjere, niti stida i srama. Teško vama! Muavija neće održati ni jedno od obećanja koja vam je dao ukoliko me ubijete. Ako ja dam bejat Muaviji, svoje lične obaveze mogu obavljati bolje nego što sam mogao do sada, no padnu li stvari Muaviji u ruke, on neće dopustiti da u društvu provodim vjeru moga djeda Poslanika Božijeg.

Tako mi Boga, budem li (zbog vaše slabosti i nevjerstva) primoran vlast nad muslimanima predati Muaviji, znajte zasigurno da pod bajrakom emevijske vlasti nećete nikad vidjeti sreće ni radosti, i iskusit ćete mnoge patnje i muke.

Kao da sad svojim očima gledam kako će vaša djeca sutra stajati pred vratima njihove djece i iskati zalogaj hljeba i gutljaj vode, hljeb i vodu koji pripadaju vašoj djeci i koje je Bog njima namijenio, no Emevije su ih odvucli u svoje kuće, a vašoj djeci uskratili njihova prava.”

A onda je Imam, mir neka je na nj, rekao: “Da sam imao drugove koji bi me pomogli u ratu protiv neprijatelja Božijih, nikad ne bih predao hilafet Muaviji, jer hilafet je Emevijama učinjen haramom.”³³

Imam Mudžteba, koji je odlično poznao kvarnu narav Muavijine vlasti, jednom je na skupu kome je prisustvovao Muavija održao govor u kojem je rekao i: “Kunem se Bogom, sve dok je vlast nad poslovima muslimana u rukama Emevija, muslimani neće vidjeti dobra ni napretka.”

Bilo je to upozorenje Iračanima, koji su usljed svoje slabosti i nadajući se miru i olakšanju, odbili ratovati protiv Muavije, ne shvatajući da Muavijina vlast nikada neće ispuniti njihova očekivanja.

Sporazum o miru i Imamovi, mir neka je na nj, ciljevi

Kad je drugi Imam, u nepovoljnim uvjetima o kojima smo naprijed govorili, rat protiv Muavije ocijenio oprečnim višem dobru islamskog društva i očuvanju opstanka islama, te prihvatio mir odnosno primirje kao neizbježnost, svim silama je nastojao, u okviru svojih mogućnosti i mimo kršenja mirovnog sporazuma, da ostvari svoje uzvišene i svete ciljeve.

S druge strane, budući da je Muavija, kako bi uspostavio mir i dočepao se vlasti, bio spreman dati svakojake ustupke – čak je Imamu poslao prazan list papira sa svojim potpisom na dnu, uz poruku da će prihvatiti sve uvjete koje Imam na tom listu napiše³⁴ – Imam se, koliko god je bilo moguće, koristio tom Muavijinom spremnošću na ustupke. Tako je u mirovni sporazum

³² Medžlisi, Muhammed Bakir, *Biharul-Anvar*, Darul-kitabi islamiyye, Tehran, sv. 44., str. 147; Tabrisi, *Ihtidžadž*, Al-Metbu'attul-murtezaviyye, Nedžef, str. 157.

³³ Šubber, Sejjid Abdullah, *Džela'ul-uyun*, Mektebetul-basireti, sv. 1, str. 345-346.

³⁴ Ebul-Hadid, *Šerhi Nehdžul-belage*, priredio Muhammed Ebul-Fadl Ibrahim, prvo izdanje, Kairo, Dari ihjaul-kitabul-arabije, 1378. h.g., sv. 16, str. 28.

ugradio sva važna i osjetljiva pitanja, i učinio ih prvorazrednim tačkama sporazuma, te je tako od Muavije uzeo obećanje da će čuvati sve one uzvišene ideale koje je Imam njegovao. Iako se u historijskoj literaturi ne sreće detaljan i potpun tekst tog mirovnog sporazuma, nego različiti historičari spominju neke tačke tog sporazuma, kompilacijom tekstova iz različitih vrela moguće je otprilike rekonstruirati kompletan tekst sporazuma. I letimičnim uvodom u pitanja koja je Imam ugradio u sporazum i na kojima je insistirao, može se steći uvid u Imamovu izvanrednu sposobnost prosuđivanja u okviru njegove političke borbe. Prije nego zasebno analiziramo svaku tačku mirovnog sporazuma, tekst sporazuma mogao bi se svesti na pet tačaka, koje u nastavku predstavljamo čitateljima.

Tekst sporazuma

Tačka prva: Hasan ibn Ali, mir neka je na nj, prepušta Muaviji vlast i upravu, pod uvjetom da se Muavija drži propisa Kur'ana i Sunneta Poslanikovog, blagoslov i mir neka je na nj i njegove;

Tačka druga: nakon Muavije, hilafet će pripasti Hasanu ibn Aliju, mir neka je na nj, a ukoliko se njemu nešto desi, upravu nad stvarima muslimana preuzet će Husein ibn Ali, mir neka je na nj. Također, Muavija nema prava odrediti nekoga za svoga naslijednika;

Tačka treća: Mora se prestati s ružnom novotarijom vrijeđanja i proklinjanja Zapovjednika vjernika, mir neka je na nj, na namazima, i Alija, mir neka je na nj, ne smije se spominjati osim po dobru:

Tačka četvrta: Iznos od pet miliona dirhema koji se nalazi u blagajni bejtul-mala Kufe izuzet je od pitanja predavanja vlasti Muaviji i taj novac bit će trošen pod paskom Imama Mudžtebe, mir neka je na nj. Također, Muavija pri raspoređivanju i dijeljenju finansija mora Hašimijama dati prednost u odnosu na Emevije. Pored toga, Muavija iz novca prikupljenog od harača iz Darabgarda mora isplatiti milion dirhema porodicama šehida iz Bitke oko Deve i Bitke na Sifinu koji su poginuli boreći se na strani Zapovjednika vjernika;³⁵

Tačka peta: Muavija se obavezuje da će svi ljudi u području Šama, Iraka i Hidžaza, bilo kog plemena ili rase, biti sigurni od njegovog nasilja i uznemiravanja, da se neće baviti njihovom prošlošću i da niko neće biti uznemiravan zbog postupaka u prošlosti uperenih protiv Muavijine vlasti, što naročito važi za žitelje Iraka.

Osim toga, Muavija garantira sigurnost svim Alijevima, mir neka je na nj, drugovima, gdje god da se nalaze, tako da nijedan od njih neće biti uznemiravan, a životi, imeci i čast Alijevih sljedbenika bit će zaštićeni, te im se neće nanijeti ni najmanja neugodnost. Svakom će pripasti njegova prava, a imetak iz bejtul-mala koji se nalazi u rukama Alijevih, mir neka je na nj, šiija, neće im biti oduziman.

Također, Muavija ni na koji način ne smije dovesti u opasnost Hasana ibn Alija i njegov brata Huseina ibn Alija, mir neka je na njih, niti bilo koga iz Poslanikove, blagoslov i mir neka je na nj i njegove, obitelji, te oni ni zbog čega ne smiju biti izloženi strahu i bojazni.

³⁵ Darabgard je bio jedna od pet gradskih oblasti u provinciji Fars. Možda je razlog zašto je ovdje odbran upravo porez iz Darabgarda taj što se ovaj grad, shodno historijskim svjedočanstvima, bez borbe predao muslimanskoj vojsci prilikom osvojenja Perzije, te, u skladu s islamskim propisima, prihodi iz ovoga grada pripadaju Poslaniku, njegovoj porodici, siročadi, siromasima i putnicima. Zato je Imam Mudžteba, mir neka je na nj, postavio kao uvjet da porez iz ovoga grada pripadne porodicama šehid iz bitaka oko deve i na Sifinu, budući da se radilo o imetku koji je ustvari pripadao direktno njemu. Osim toga, u ovom imetku imali su udjeli i siročad poginulih u ovim bitkama koja su bila bez staratelja (Medžlisi, Muhammed Bakir, *Biharul-Anvar*, Darul-kitabi islamiyye, Tehran, sv. 44., str. 10.).

Na kraju sporazuma, Muavija se izričito obavezuje na poštivanje svih tačaka sporazuma i njihovo dosljedno izvršavanje. U tom pogledu za svjedoka uzima Boga, te sve ugledne i poštovane ljude iz Šama.³⁶

Tako se ostvarilo predskazanje Poslanika islama, blagoslov i mir neka je na nj i njegove, izrečeno u vrijeme kad je Hasan ibn Ali bio još dječčić. Poslanik je jednog dana, vidjevši s minbera hazreti Hasana, rekao: "Ovo moje dijete je poglavar muslimana, i Bog će posredstvom njega uspostaviti mir između dvije skupine muslimana."³⁷

Imamovi, mir neka je na nj, ciljevi pri sporazumu s Muavijom

Svjetski uglednici i vođe, kad uoče da situacija i uvjeti nisu u skladu s njihovim ciljevima, uvijek nastoje da njihove odluke budu takve da donesu što manje štete. To je jedan od temeljnih principa kad je riječ o političkim i društveno važnim odlukama.

Imam Mudžteba, mir neka je na nj, također je, rukovodeći se tom logikom, nastojao da svoje uzvišene ciljeve ostvari u mjeri koliko je to bilo moguće. Stoga je onda kad je bio prinuđen da vlast preda Muaviji, učinio to uz prvi uvjet da Muavija poslovima islamskog društva upravlja na temelju Kur'ana i Poslanikovog sunneta. Jasno je da Imam, mir neka je na nj, nije težio vlasti i političkoj moći, već je njegov glavni cilj bilo očuvanje islamskih propisa u društvu i upravljanje društvom na temelju tih propisa. Ukoliko bi Muavija to u praksi provodio, Imamov glavni cilj bi u dobroj mjeri bio zadovoljen.

Osim toga, u skladu s drugom tačkom sporazuma, Hasan ibn Ali, mir neka je na nj, mogao je nakon Muavijine smrti slobodno preuzeti vođstvo u islamskom društvu. Budući da je Muavija od njega bio stariji trideset godina i da je u to vrijeme već bio zagazio u starost,³⁸ bilo je normalno za očekivati da on neće još dugo živjeti. Jasno je, dakle, koliko je ovaj uvjet, rukovodimo li se normalnim procjenama, bio u korist islama i muslimana.

I ostale odredbe sporazuma, svaka ponaosob, imaju veliku važnost. Naime, u uvjetima kad se Zapovjednika vjernika, mir neka je na nj, redovno proklinjalo i vrijeđalo prilikom džume i ostalih namaza, i kad je ta ružna novotarija postala pravi običaj, te kad su Alijevi sljedbenici i prijatelji, a i članovi Poslanikove porodice, živjeli pod stalnom prijetnjom i uznemiravanjima, ne može se poricati vrijednost činjenice da se od Muavije iznudilo preuzimanje obaveza iz sporazuma.

Skup u Kufi

Nakon usaglašavanja sporazuma, obje strane su, skupa sa svojim vojnim snagama, došle u Kufu, i svi su se okupili u tamošnjoj velikoj džamiji. Ljudi su očekivali da im se, u sklopu govora prvaka obje strane, izloži sadržaj sporazuma, kako u tom pogledu ne bi bilo nikakvih sumnji i nedoumica.

Međutim, njihova očekivanja su se izjalovila. Muavija se ispeo na minber, održao govor, ali ne samo da u njemu nije iskazao svoju odlučnost da ispoštuje uvjete mira, nego je, prezrivo i potcjenjivački, rekao: "Nisam protiv vas ratovao zato da bi ste vi obavljali namaz i hadž, jer vi to svakako činite. Ratovao sam protiv vas zato da bih vas učinio pokornima i podveo vas

³⁶ Detaljniji opis i pojašnjenje ovog mirovnog sporazuma može se naći kod šejha Radija Al Yasina, str. 259-261.

³⁷ Ovo predskazanje zabilježeno je u *Tezkiratul-hevas*, str. 194., *Esedul-ghabit*, sv. 2, str. 12., *Nurul-bisar*, str. 121., *Al-Isabet*, sv. 1, str. 320., *Tehzibul-tehzib*, sv. 2, str. 298.; *Hilyetul-eliya*, sv. 2, str. 35, *Musned Ahmeda Hanbela*, sv. 5, str. 38 i 44.; *Tabeqatul-kubra*, Abdulvehab Šarani, sv. 1, str. 26.

³⁸ Al Yasin, *Ibid*, str. 278.

pod svoju vlast.” A onda reče: “Znajite da su svi uvjeti sporazuma koga sam dogovorio sa Hasanom ibn Alijem pod mojim nogama, i nemaju nikakve vrijednosti.”³⁹ Tako je Muavija pogazio sve svoje obaveze i otvoreno prekršio mirovni sporazum.

Muavijini zločini

Nastavljajući s takvom politikom, Muavija ne samo da nije korigirao svoje ponašanje, nego je postao još gori i činio je sve veće zločine. Novotariju vrijeđana Zapovjednika vjernika, mir neka je na nj, je potencirao još više nego ranije, što je više mogao zagorčavao je život odanim drugovima Alijevim, pa je tako poubijao ugledne ličnosti poput Hidžra ibn Adija i ostalih velikana islama, te je sve gore proganjao i maltretirao Alijeve, mir neka je na nj, sljedbenike. Tako su šiije ili pozatvarani ili protjerivani i progonjeni iz svojih domova. Muavija ne samo da je pogazio odredbe sporazuma o poštivanju Alija, mir neka je na nj, i njegovih pristalica, već se sporazuma nije držao ni kad je riječ o haraču iz Darabgarda. Taberi o tome bilježi: “Basrani nisu htjeli dati harač iz Darabgarda i govorili su: ‘Ovo je naš imetak, naš udio u bejtul-malu, i pripada nama.’”⁴⁰ A Ibn Asir piše: “Basrani su odbili predati harač iz Darabgarda, i učinili su to po Muavijinom naređenju.”⁴¹

Buđenje i osvješćivanje naroda

Bilo je nužno da se ljudi koji su bili umorni od brojnih ratova i koji su, pod utjecajem svojih plemenskih poglavara i Muavijine lažljive propagande koju su širili njegovi najamnici, zagovarali mir, probude i postanu svjesni da su, zbog svoje slabosti da izdrže rat, i usljed Muavijine propagande i slijepog slijedenja svojim plemenskih prvaka, učinili ogromnu grešku. To, međutim, nije bilo moguće ukoliko vlastitim očima ne vide grozne i opasne posljedice svog djela.

Osim toga, bilo je potrebno da se muslimani u praksi upoznaju sa stvarnim licem emevijske vlasti, i da iskuse stalna zla, progone i tiraniju koju je emevijska vlast provodila.

Uistinu, ono što su Imam Hasan, mir neka je na nj, i njegovi iskreni drugovi trebali uraditi u ovom osjetljivom historijskom trenutku bilo je da rečene činjenice učine svima vidljivim, te na taj način, kao rezultat narodnog razumijevanja gorke zbilje, pripreme ustanak i borbu protiv ružne stvarnosti.

Dakle, to što je Imam Mudžteba, mir neka je na nj, prihvatio mir nije bilo zato da bi sa svojih pleća skinuo teret odgovornosti, već zato da bi otpočeo borbu na drugoj razini. Uglavnom, dešavanja koja su uslijedila nakon dogovaranja mirovnog sporazuma pomogla su mu u tome i dobrano su potresla Iračane.

Taberi piše: “Muavija je (nakon mirovnog sporazuma) podigao logor na Nuhili (pored Kufe). Tad protiv Muavije ustade skupina haridžija i izađeše iz Kufe. Muavija posla protiv njih jedan

³⁹ Ebul-Hadid, *Šerhi Nehdžul-belage*, priredio Muhammed Ebul-Fadl Ibrahim, prvo izdanje, Kairo, Dari ihjaul-kitabul-arabije, 1378. h.g., sv. 16, str. 15.; Šejh Mufid, *Al-Iršad*, Qom, Mektebeti basireti, str. 191. Ebul-Feredž kaže da je Muavija ovaj govor održao prije ulaska u Kufu.

⁴⁰ Muhammed ibn Džerir Taberi, *Tarihul-umim vel-muluk*, Darul-qamusul-hadis, Bejrut, sv. 6, str. 95.

⁴¹ Ibn Asir, *Al-Kamilu fil-tarih*, Bejrut, Dari Sadir, 1399. h.g., sv. 3, str. 405. Belazeri, također, piše: „Muavija je naredio svom namjesniku u Basri da podstiče podstiče narod protiv Hasana ibn Alija. Ovaj je tako i postupio, pa je rezultat bio da su Basrani govorili: ‘Ovaj imetak pripada bejtul-malu, pa zašto da ga dajemo drugome?!’“ (*Ansabul-israf*, Šejh Muhammed bakir Mahmudi, Darul-ta'riful-metbu'at, Bejrut 1397, str. 47.)

odred vojske iz Sirije, no haridžije ih poraziše. Onda Muavija naredi Kufljanima da se sukobe s haridžijama, i zaprijeti im da neće biti sigurni ukoliko ne budu ratovali protiv haridžija.”⁴² Tako su Iračani, koji nisu bili spremni ratovali na strani Zapovjednika vjernika i Hasana ibn Alija, mir neka je na njih, bilo od Muavije, koji je bio zajednički neprijatelj i njima i haridžijama, bili natjerani na rat protiv haridžija. To im je jasno pokazalo da pod Muavijom nikad neće ostvariti željeni mir i sigurnost.

Politika prijetnji i gladi

Uz sve to, Muavija je protiv Iračana primijenio obiman nehumani program, koga bismo trebali nazvati politikom prijetnji i gladi, i tako im je dodatno zagorčao život. S jedne strane, Muavija je narod u Iraku izvrkao različitim pritiscima i prijetnjama, a, s druge strane, uskratio im je njihova prava i interese.

Ibn Ebul-Hadid, čuveni učenjak sunitskog svijeta, piše: “Šiije su ubijani gdje god da su se nalazili. Emevije su, sumnjajući da se radi o šiijama, otsjecali ljudima ruke i noge. Zatvaran je svako ko je bio poznat po svojoj ljubavi prema Poslanikovo, blagoslov i mir neka je na nj i njegove, porodici, ili mu je imetak bio oduziman, ili mu je rušena kuća.”

Silina pritisaka i maltretiranja šiija došla je dotle da se optužba za naklonost Aliju, mir neka je na nj, počela smatrati gorom od optužbe za nevjerstvo i bezbožništvo, i kazne za ljubav prema Aliju su bile mnogo teže!

U okviru provođenja te okrutne politike u naročito teškoj situaciji našao se narod u Kufi. Naime, Kufa je smatrana centrom Alijevih, mir neka je na nj, pristalica. Muavija je za namjesnika u Kufi postavio Zijada ibn Samiju, a kasnije mu je povjerio i zapovjedništvo nad Basrom. Zijad, koji se nekad nalazio u redovima Alijevih pristalica te ih je sve odlično poznao, izvrkao je šiije progonima, nalazio ih je gdje god da su se krili, pa ih je ubijao, otsjecao im noge i ruke, osjepljivao ih, vješao ih na stabla hurmi i protjerivao iz Iraka, tako da u Iraku nije preostao niko od šiitskih uglednika.

Vrhunac pritisaka u Kufi i Basri

Kako smo već ukazali, više od drugih pritiscima je bio izložen narod u Iraku, osobito u Kufi. Tako, kad bi ljudi posjećivali svoje prijatelje i osobe od povjerenja želeći s njima govoriti o povjerljivim stvarima, razgovor ne bi otpočinjali dok od slugu u kući ne bi dobili čvrsto obećanje da ih neće odati.

U proglasu svojim službenicima i namještenicima u cijeloj zemlji, Muavija im piše da ne prihvataju svjedočenje nijednog šiije ili člana Alijeve, mir neka je na nj, porodice. U drugom proglasu piše ovako: “Ako dvije osobe posvjedoče za nekoga da je Alijev pristalica ili član njegove obitelji, izbrišite njegovo ime iz spiskova za bejtul-mal, ukinite mu njegova prava i prihode koji mu pripadaju.”⁴³

Zijad koji je prvo šest mjeseci upravljao Kufom, a potom šest mjeseci Basrom, postavio je u Basri Semuru ibn Džunduba da u njegovoj odsutnosti upravlja gradom. Semura je u tom periodu posmicaosam hiljada ljudi. Zijad ga upita: “Zar se ne plašiš da bi se među tolikim svijetom mogao naći i neko nevin?”, a ovaj odgovori: “Toga se ne bih plašio ni da ih pobijem

⁴² Muhammed ibn Džerir Taberi, *Tarihul-umim vel-muluk*, Darul-qamusul-hadis, Bejrut, sv. 6, str. 95.

⁴³ Ebul-Hadid, *Šerhi Nehdžul-belage*, priredio Muhammed Ebul-Fadl Ibrahim, prvo izdanje, Kairo, Dari ihjaul-kitabul-arabije, 1378. h.g., sv. 1, str. 43-45.

dvaput više.” Ebu Sevar Advi kaže: “Semura je za jedno jutro poubijao četrdeset i sedam naših ljudi, a svaki od njih bijaše hafiz Kur'ana.”⁴⁴

Mir – pretpostavka za ustanak na Ašuru

Ova užasna dešavanja teško su potresla Iračane, izvela ih iz njihove pasivnosti i slabosti, i u dobroj mjeri im ukazala na pravu prirodu Muavijine vlasti. U isto vrijeme dok su plemenski poglavari uživali u rezultatima mirovnog sporazuma i od Muavije dobivali izdašne poklone, obični narod u Iraku je postepeno shvatao istinsku narav nepravedne i sebične Muavijine vlasti, vlasti koju su sami pomogli i učvrstili je vlastitim rukama.⁴⁵

Muavija je za upravitelja Kufe postavio Mugejru ibn Šu'aba, dok je upravu nad Basrom prepustio Abdullahu ibn Amiru, tako da se u ovaj grad vratio čovjek koji je nakon Osmanovog ubistva otišao iz njega. Muavije se, pak, vratio u Šam i iz Damaska je upravljao svojom državom.

Iračani bi se rastužili kad god bi se sjetili života i uprave Alija, mir neka je na nj, i žestoko su se kajali za slabost koju su pokazali kad je trebalo pružiti podršku Aliju, baš kao što su se kajali i zbog mira dogovorenog za Sirijcima. Sastajući se, korili su jedan drugog zbog toga i pitali se šta će se desiti i šta treba činiti? Tek se bilo navršilo nekoliko godina od vremena kad su poslanici iz Kufe odlazili u Medinu kako bi se sretali sa Hasanom ibn Alijem i slušali šta on ima za reći.⁴⁶

Prema tome, period primirja Imama Hasana, mir neka je na nj, bio je vrijeme pripreme i postepene mobilizacije ummeta za borbu protiv kvarne emevijske vlasti, e kako bi napokon došao pogodan dan kada će islamsko društvo biti spremno na ustanak.

Izrazi spremnosti za početak ustanka

U vrijeme kad je Imam Hasan, mir neka je na nj, pristao na mir, društvo još nije bilo dovoljno sposobno da razumije šta je Imam htio time postići. Islamsko društvo tad je još bilo okovano lancima nada i želja, nada i želja koje su u njemu stvarale gubitnički duh.

Zato je cilj koga je Imam Hasan, mir neka je na nj, kanio dugoročno ostvariti bio pripremiti društvo na ustanak protiv emevijske vlasti, i dati ljudima priliku da sami porazmisle, suoče se s činjenicama i shvate narav emevijske vlasti. Na narod su posebno otrežnjujuće djelovali ukazi hazreti Mudžtebe, mir neka je na nj, na to da emevijski tlačitelji i zločinci gaze i potiru islamske propise.⁴⁷

⁴⁴ Muhammed ibn Džerir Taberi, *Tarihul-umim vel-muluk*, Darul-qamusul-hadis, Bejrut, sv. 6, str. 132.

⁴⁵ Imam Mudžteba, mir neka je na nj, previdio je ovakav razvoj događaja. Odlično je znao da muslimane, naročito šiije, čeka mračna sudbina ukoliko vlast padne u ruke Emevija. Međutim, muslimani nisu marili za ovo sve dok se nisu suočili sa užasnim rezultatima vlastitog ponašanja, te su tek tada shvatili kakvu su crnu sudbinu sami sebi priredili i kakvu su sjajnu priliku ispustili iz ruku. Hazreti Mudžteba je u govoru koga smo na prethodnim stranicama spomenuli kazao: „Budem li, zbog vaše slabosti i manjka odanosti, primoran poslove muslimana prepustiti Muaviji, znajte zasigurno da pod bajrakom emevijske vlasti nećete vidjeti dobra niti sreće, već vas čekaju muke i nevolje... Kao da gledam kako vaša djeca postaju robovima njihove djece, te ištu od njih za malo hljeba i vode, hljeba i vode koje je Bog namijenio vašoj djeci. No, Emevije su to oteli za sebe i uskratili su vašu djecu za njihova prava.“

⁴⁶ Taha, Husein, *Ali va do farzand-e bozosgrvareh*, prijevod Ahmed Aram, Ketabforoshi Ali Akbar 'Elmi, Tehran 1332, str. 207.

⁴⁷ Stoga se s pravom može reći da je mirovni sporazum za Muaviju predstavljao mač sa dvije oštrice. Naime, da je postupio u skladu s uvjetima sporazuma, Imam bi u dobroj mjeri ostvario svoje ciljeve, a

Malo po malo, spremnost je rasla, i najveći irački uglednici počeli su se obraćati Huseinu ibn Aliju, mir neka je na nj, tražeći da digne ustanak.⁴⁸

Odraz dešavanja u Medini

Nakon šehadeta hazreti Mudžtebe, mir neka je na nj, kad je Husein ibn Ali, mir neka je na nj, preuzeo imamat, vijesto o Muavijinim zločinima izazvaše reakcije u Medini, te glavna tema razgovora u društvu postade ideja da Husein ibn Ali, mir neka je na nj, uz učešće šiitskih prvaka iz Iraka, Hidžaza i ostalih krajeva, oformi islamsku vlast. Naprimjer, kada je Muavija ubio Hidžra ibn Adija i njegove drugove, neki Kufljani došli su obavijestiti Huseina, mir neka je na nj, o tome, i ova vijest izazva talas ogorčenja i mržnje spram Muavijine vlasti među svim vjernicima.

Ovo nam pokazuje da se u to doba oblikovao organiziran pokret protiv emevijske vlasti, čiji su glavni organizatori i propagatori bili malobrojni iskreni sljedbenici Imama Hasana, mir neka je na nj, čije živote je svojom pronicljivošću Imam spaio od Muavijinog mača. Cilj ove skupine bio je da, podsjećajući na zločine koji su se dešavali cijelim tokom Muavijine vlasti, probude ustanički duh u srcima ljudi do dana kad će postojati uvjeti za ustanak.⁴⁹

Zašto je Imam Hasan prihvatio mir, a Imam Husein digao ustanak?

Prethodne rasprave objasnile su tajnu i smisao mira Imama Mudžtebe, mir neka je na nj, no i dalje preostaje pitanje: zašto je Imam Hasan, mir neka je na nj, prihvatio mir, dok je Imam Husein, mir neka je na nj, digao ustanak? Ako je mir bio ispravno opredjeljenje, zašto i Imam Husein, mir neka je na nj, nije sklopio mir sa Jezidom? A ako je rat bio bolja opcija, zašto Imam Hasan nije ratovao?

Muavijine prevare

Tokom svoje vlasti, Muavija je, varkama i prijetvornom politikom, stalno pokušavao predstaviti svoju vlast narodu kao legalnu i islamsku. Nastojao je po svaku cijenu spriječiti da narod shvati njegovu zastranjenje sa puta ispravne islamske politike. Iako je Muavija praktično kršio islamske propise i jednostavni islamski hilafet je zamijenio plemićkom vlašću Emevija, te je tako islamsko društvo pretvorio u neislamsko, on je ipak nastojao relativno očuvati vanjske manifestacije islama i makar naizgled se držati islamskih propisa. On nije dopuštao da se zastori strgnu, te je stoga držao do nekih propisa islama i nije dopuštao da u društvu nestane vanjskih formi islama. Odlično je znao da s obzirom da nad ljudima vlada u ime vjere i islamskog halifata, ne smije javno činiti ništa što bi ljudi smatrali borbom protiv vjere – iste one vjere u ime koje vlada – nego je svojim postupcima uvijek nastojao dati vjersko pokriće, dok je skrivao ona djela za koje se nije moglo ponuditi vjersko objašnjenje i opravdanje.

ukoliko bi ih prekršio, izazvao bi opće nezadovoljstvo protivemevijske vlasti i doprinio tako otrežnjenju i buđenju narodnih masa.

⁴⁸ No, Husein ibn Ali savjetovao ih je da slijede Hasana, govoreći: „Trenutne prilike nisu povoljne za ustanak, i sve dok je Muavija živ, od ustanka neće biti koristi.“

⁴⁹ Šemsuddin, Muhammed Mehdi, *Arzyabi-ye enqelab-e Husein*, prijevod Mehdi Pišvayi, Entesharat-e Tavhid, Qom 1362, str. 178-179.

Osim toga, Muavija je imao izuzetno vještu politiku rješavanja problema s kojima se suočavao, i probleme je rješavao na način kome njegov sin Jezid nije bio dorastao. Upravo ova dva razloga su pobjedu ustanka i pozitivan utjecaj šehadeta u doba Muavijine vlasti činila malo vjerovatnim, budući da u takvim uvjetima javnost nije ispravno rasuđivala u pogledu ustanka i revolucije protiv Emevija i u narodu se još nije javilo ono kasnije ogorčenje emevijskom vlašću. Odnosno, ljudi još nisu bili svjesni koliko je Muavija skrenuo s puta islama, te su tako i sukob hazreti Mudžtebe, mir neka je na nj, s Muavijom doživljavali više kao kakav politički sukob i borbu oko vlasti nego kao sukob istine i laži.

U takvim uvjetima, šehadet ne bi pomogao unapređenju ciljeva pokreta, već bi ga ljudi pogrešno doživjeli i ne bi shvatili istinu.

Neprikladna atmosfera

Kako smo vidjeli, politička atmosfera u Muavijino doba nije bila posve bistra i dobrohotan čovjek ne bi mogao lahko razlučiti stvari narodu, osvijestiti ga i uputiti u željenom pravcu. Umjesto toga, bila je to atmosfera u kojoj je dobrohotan čovjek morao pažljivo motriti na postupke kvarnih vođa i onda kad mu se pruži prilika – uzevši u obzir vlastite mogućnosti, snage svojih podržavatelja i oblik suprotstavljanja neprijatelju – pokazati odgovarajuću reakciju, e kako bi tako željena istina pobijedila nad dominirajućom zabludom. Ovakav problem postojao je tokom većeg dijela imamata hazreti Hasana. U to vrijeme ono što nazivamo šehadatom nije imalo naročitog efekta. Ustvari, šehadet, kao i drugi slični fenomeni, zahtijeva odgovarajuće preduvjete kako bi se mogao izraziti kao izraz lične iskrenosti i svjedočenja i polučiti željene društvene efekte, te kako bi krv šehida nastavila da kola žilama naroda.

Historijska svjedočanstva pokazuju da Imam, da se Muaviji suprotstavio s onom slabom vojskom kojom je bio okružen – a imali smo prilike saznati o kakvim se snagama radilo – i ne bi poginuo junački kao šehid, nego bi bio zarobljen. Muavija je namjeravao da sramotu koju je njemu i njegovoj obitelji nanijela islamska vojska spere tako što će zaroboti nekog od prvaka Poslanikove, blagoslov i mir neka je na nj i njegove, porodice. Dakle, u slučaju poraza, Imam ne bi junački postao šehidom – kako se to desilo na Kerbeli – neko bi pao u Muavijine ruke i naposljetku bi se njegova sudbina ko zna kako okončala. Bila bi to svakako najveća šteta koja bi mogla snaći borbu za istinu.

Ako bi u srazu s Muavijom vojska Imama Mudžtebe, mir neka je na nj, pretrpjela poraz, Muavija bi preuzeo potpunu vlast nad islamskim područjima i sigurno bi nemilice ubijao ljude, posebno u Mekki, Medini, Kufi i Basri, te broj žrtava tako – za razliku od Kerbele – ne bi ostao ograničen. Tako je Imam imao u vidu da je dužan zaštititi krv nevinih.⁵⁰

Možda upravo zbog ovih razloga – ali i poštujući sporazum koga je Imam Hasan sklopio s Muavijom – Husein ibn Ali, mir neka je na nj, nakon šehadeta svog brata, deset narednih godina Muavijine vlasti, od 50. do 60. h.g., nije dizao ustanak, neko je čekao pogodnu priliku i provodio dane pripremajući javnost na otpor. Naime, da je ustanak digao ranije, upitno je na kakvog bi to odjeka u narodu naišlo i kakve bi reakcije izazvalo.

⁵⁰ Hakimi, Muhammed Reza, *Imam dar 'ayniyate jam'e*, Daftar nashr-e farhang-e eslami, Tehran, str. 121, 133, 171.

Jeziid – omražena ličnost u islamskom društvu

No, kad je o Jezidu riječ, stvari su stajale posve suprotno. Odnosno, Jezid niti je posjedovao lukavštinu, snalažljivost i političku vještinu svoga oca, niti je držao makar do spoljašnjosti islama u ime koga je vladao.

Jezid bijaše sirov mladić, odan strastima, svojeglav, bez sposobnosti da dalekosežno razmišlja. Radilo se o poglupoj, raskalašenoj osobi, čovjeku površnog razumijevanja stvari, sklonom provodu i užicima.

Jezid, koji je prije dolaska na vlast bio posve predan ekstremnim načinima zadovoljavanja strasti, nije mogao, poput svoga oca, makar sačuvati formalni pozitivan odnos prema islamu, pa se makar predstavljati kao pobožan i vjernik. Umjesto toga, on je vođen svojom raskalašenošću, javno pod noge bacio islamske svetosti i ništa ga nije moglo spriječiti na putu udovoljavanja vlastitim strastima. Javno je pio vino i činio kojekakve grijeha i nemoralne postupke.

Jezid je u političkom pogledu bio toliko sirov da je narodu u potpunosti pokazao kakva je prava priroda emevijske vlasti i da se tu radi o neugasivom neprijateljstvu prema islamu i želji za povratkom u doba džahilijeta i oživljavanju ondašnjeg plemićkog režima.

To Jezidovo uklanjanje zastora i njegovo raskalašno ponašanje svima je dokazalo da je on posve nekompetentan i nesposoban da preuzme položaj halife i predvodi islamsko društvo. Zato najamnici emevijske vlasti nisu mogli predstaviti narodu Huseinov, mir neka je na nj, ustanak u ružnom svjetlu i omalovažiti ga, budući da su ljudi vlastitim očima vidjeli kakvo je Jezidovo ponašanje i uvjerali se da on nema niti najmanje veze sa islamom i islamskim naukom. Upravo takvo Jezidovo ponašanje i odnos javnosti prema njemu predstavljalo je pravu priliku za ustanak s ciljem svrgavanja takve vlasti. U takvim uvjetima narod je ustanak Huseina ibn Alija, mir neka je na nj, doživljavao kao ustanak Poslanikovog, blagoslov i mir neka je na nj i njegove, unuka protiv zabudjele vlasti, i to s ciljem zaštite i očuvanja islama, a ne kao politički sukob i borbu za vlast.

Snaženje pokreta

Drugi razlog ustanka Huseina ibn Alija, mir neka je na nj, treba tražiti u buđenju javnosti i porast utjecaja šiija nakon mira Imama Mudžtebe, mir neka je na nj. Naime, pokret protiv emevijske vlasti koji je počeo nakon potpisivanja mirovnog sporazuma svakim danom je bivao snažniji i brojniji, a njegov utjecaj je rastao.

Također, Muavijina politika, svjesno ili nesvjesno, doprinosila je širenju i snaženju ovog pokreta. Jer, Muavija je nakon šehadeta Imama Mudžtebe, mir neka je na nj, smatrao kako pred sobom više nema prepreka, tako da je narod – posebno sljedbenike Zapovjednika vjernika – izlagao sve većem pritisku, ne prežući od bilo kakvog nasilja i tlačenja.

Stalna Muavijina agresija na prava muslimana, kontinuirani napadi Muavijine vojske u različitim islamskim krajevima i krvoprolića koja su tamo činili, ubijanja i mučenja nedužnih ljudi, kršenje mirovnog sporazuma i prepuštanje hilafeta Jezidu – što je bilo suprotno uvjetima navedenim u mirovnom sporazumu – te naposljetku trovanje Imama Mudžtebe, mir neka je na nj, doprinijeli su da se stav javnosti o Emevijama promijeni i da njihov položaj oslabi. Sve ovo, opet, vodilo je tješnjoj povezanosti šiija i zbijanju redova, te snaženju protuemevijskog fronta, tako da su vremenom stvoreni preduvjeti za pokret i ustanak hazreti Huseina.

Dr. Taha Husein, poznati egipatski pisac i učenjak, nakon opisivanja Muavijinih zala prema šiijama u periodu nakon mirovnog sporazuma, piše: “Tokom posljednjih deset godina Muavijine vlasti šiitska stvar je napredovala i njihov poziv se intenzivno širio u istočnim

područjima islamske zemlje i u južnim arapskim krajevima. Posebno su Iračani mržnju prema Muaviji i ljubav prema Ehli-bejtu smatrali dijelom vjerskih obaveza.”⁵¹

Tako je islamsko društvo u dovoljnoj mjeri upoznalo stvarno lice emevijske vlasti i okusilo gorak okus tlačenja, te postalo svjesno okrutnosti i agresije ove vlasti na prava muslimana. Maska koju je ta vlast na početku Muavijine vlasti bila navukla sada je spala i ljudi su vidjeli njeno pravo lice. Kao rezultat toga, Muavijinom smrću i rastom svijesti muslimanskog društva, uklonjene su sve prepreke koje su za njegovog života stajale na putu ozbiljenja ustanka. Put za ustanak sad je bio širom otvoren i bilo je pravo vrijeme da Husein ibn Ali, mir neka je na nj, zada žestok udarac kvarnoj emevijskoj vlasti i pokrene svoj veliki ustanak kakvom nema premca.

Nadahnujući pokret

Ustanak Huseina ibn Alija, mir neka je na nj, izazvao je obimne promjene u islamskom društvu, promijenio je postojeću situaciju i angažirao javnost protiv emevijske vlasti. On je uzrokovao pojavu kontinuiranih pokreta i ustanaka poput ustanka tevvabina, pokreta Medinjana, Muhtarovog ustanka, pokreta Zejda ibn Alija ibn Huseina i niza drugih ustanaka. Da se takva revolucija, međutim, desila u doba hazreti Mudžtebe, mir neka je na nj, ona sigurno ne bi polučila takve posljedice.

Husein ibn Ali, mir neka je na nj, ustvari je nastavio program svoga poštovanog brata, jer hazreti Mudžteba, mir neka je na nj, krajnje hrabro je podnio prigovore onih koji nisu daleko vidjeli i ekstremnih elemenata, te je postepeno pripremao preduvjete za ustanak i spremao javnost na to. Onda kad su preduvjete bili u potpunosti pripremljeni, Husein ibn Ali, mir neka je na nj, praktično se digao protiv središta zla.

Različitost drugova

Pored toga što su uvjeti u vrijeme Imama Hasana bili drukčiji od uvjeta u vrijeme Imama Huseina – kako smo to naprijed mogli vidjeti – treba uzeti u obzir i suštinsku razliku između drugova ove dvojice Imama.

Na prethodnim stranicama vidjeli smo kako se vojska Imama Mudžtebe, mir neka je na nj, pod utjecajem jedne glasine raspršila, kako je jedna skupina čak navalila na samog Imama Hasana te su istrgli ćilim ispod njegovih nogu. Vidjeli smo da su oni koji su željeli uz Imama ratovati protiv Sirijaca naposljetku i sami podlegli situaciji i ostavili Imama samog.

Uparedimo sada takve sa drugovima Imama Huseina, mir neka je na nj, koji su u noći Ašure kazali: “Bogom se kunemo, kad bismo znali da ćemo izginuti, a onda biti oživljeni, pa opet ubijeni, i da će naš prah biti prosut u vjetar – i da nam se to, onda, ponovi sedamdeset puta – ne bismo te ostavili dok ne damo svoje živote na tvom putu. Pogibija je samo jedna, i ona je šehadet, a donosi vječno blaženstvo i sreću.”

Doista, s takvim ljudima se može u historiju čovječanstva unijeti polet koji se zove šehadet i u nebeski svod se može postaviti vječni eho Ašure. To se nije moglo postići s onima koje niti je zanimala nagrada niti šehadet, nego su bili spremni prepustiti čovjeka vezanih ruku neprijatelju i nastaviti živjeti u sramoti i poniženju koji im preostaju.

To su razlozi zašto je Imam Hasan u svojoj borbi samo promijenio položaj. Drugim riječima, promijenio je samo način borbe, ne i njen smjer i smisao. To je slično slučaju klanjača koji namaz obavlja okrenut ka kibli, te on tokom namaza mijenja položaje tijela, ali je stalno

⁵¹ Taha, Husein, *Ali va do farzand-e bozosgrvareh*, prijevod Ahmed Aram, Ketabforoshi Ali Akbar 'Elmi, Tehran 1332, str. 298.

okrenut u istom pravcu. Kibla ljudi istine jeste stalna borba protiv zablude, bilo da se ona odvija na Kerbeli, bilo na ulicama Kufe, u Medinskoj džamiji, bagdaskim zatvorima ili bilo gdje drugo.

Imam Hasan je za svoju metu uzeo Muaviju, u to vrijeme najveću prepreku širenju istine i uspostavi pravde, te je na njega stalno ciljao, jednom mobilizacijom vojske, drugi put sačinjavanjem mirovnog sporazuma.⁵²

Dva lica iste misije

Allame mudžahid Sejjid Šerfuddin Amuli u svom uvodu za vrijednu knjigu *Hasanov mir* velikog učenjaka šejha Radija Ali-Jasina, ovako posmatra stvari: "Najvažniji cilj Imama Hasana, mir neka je na nj, bio je strgnuti zastor ispred lica silnika i prikazati ih onakvima kakvi doista jesu, e kako bi ih spriječio da ostvare svoje planove poništenja poslanja njegovog djeda Poslanika Božijeg, blagoslov i mir neka je na nj i njegove. Taj Imamov cilj u potpunosti je ostvaren i strgnuta je maska sa prljavog lica Emevija, tako da je suština njihovog zla postala očita (i hvala Bogu na tome). Zahvaljujući blagodati ovakve procjene Imama Hasana, mir neka je na nj, njegov brat Prvak šehida, mir neka je na nj, digao je revoluciju koja je rasvijetlila istinu i poslužila kao pouka onima koji pameti imaju.

Ova dva brata predstavljaju dva lica iste misije, a dužnost koju su oba slijedili i cilj koji su imali pred sobom, svaki u okviru svojih uvjeta i osobenosti svoje situacije, kroz trpljenje problema i bezgranični samoprijegor, bio je isti.

Hasan, mir neka je na nj, nije strahovao od toga da bi mogao izgubiti svoj život, i Husein, mir neka je na nj u tom pogledu nije bio ništa neustrašiviji od njega. Stvar je u tome da je Hasan izlagao svoj život kroz svojevrstan tihi džihad, a kad je došlo vrijeme da se tišina prekine, desio se šehadet na Kerbeli; šehadet koji je čak više hasanovski nego huseinovski!

S gledišta umnih mislilaca, samoprijegor pokazan na dan Sabata čak je korjenitiji od onog pokazanog na dan Ašure, jer Imam Hasan, mir neka je na nj, tog dana našao se u ulozi strpljivog i postojanog junaka pred licem poraza.

Otud je šehadet Ašure na svom prvom nivou hasanovski, a tek na drugom nivou huseinovski, budući da je Hasan bio taj koji je udario temelje pokretu Ašure i omogućio njegovu realizaciju.

Krvava pobjeda Imama Hasana bila je usmjerena na to da strpljenjem i mudrošću osvjetli istinu, e kako bi posredstvom tog svjetla Imam Husein, mir neka je na nj, mogao ostvariti onako veličanstvenu pobjedu.

Izgleda da su Imam Hasan i Imam Husein, mir neka je na njih, (kako bi rasvijetlili pravu prirodu antiislamske emevijske vlasti i probudili ljude iz nemara) sačinili jedan kontinuiran program, u kome je svako imao svoju ulogu, pri čemu je uloga Imama Hasana, mir neka je na nj, podrazumijevala strpljivost i mudru istrajnost, dok je uloga Imama Huseina, mir neka je na nj, podrazumijevala revolucionarno djelovanje i viteški ustanak. Tako su ove dvije uloge bile u sklopu savršene taktike i jedinstvenog cilja.

Otud je nakon dešavanja na Sabatu i Kerbeli došlo do buđenja naroda, koji je počeo razmišljati o situaciji i dešavanjima te shvatati kvarnu prirodu Emevija."⁵³

S obzirom na ove činjenice, može se kazati da bi Husein ibn Ali, mir neka je na nj, da se našao u prilikama i uvjetima u kakvim je bio njegov brat Imam Hasan, postupio isto kako je i on postupio, a da je Imam Hasan, mir neka je na nj, živio u vrijeme Imama Huseina, učinio bi isto što je i on učinio. Dakle, ta dvojica velikih Imama su svoju historijsku misiju provodili shodno situaciji i osobitim uvjetima svoga vremena.

⁵² Hakimi, Ibid, str. 129-130.

⁵³ Al Yasin, Šejh Radi, *Sulhul-Hasan*, Menšurati Darul-kitab al-'iraqiyye fil-kazimiyye, str. 20-21.

Poslanik islama, blagoslov i mir neka je na nj i njegove, predviđevši dešavanja i sumnje koje će uslijediti, rekao je: “Hasan i Husein su dva predvodnika islama, bilo da sklapaju mir ili vode borbu.”⁵⁴

Mir i(li) mir?

Ovo poglavlje zaključit ćemo tekstom pod naslovom “Mir i(li) mir?”, objavljenom u jednom teheranskom časopisu⁵⁵:

Hasanov, mir neka je na nj, mir odnosno primirje s Muavijom može se možda nazvati najstrožijim pitanjem u historiji imamata u islamu. Ovo najrevolucionarnije mirovanje u historiji isitrajno i strpljivo podnošenje patnje, kakvo nije mogao poduzeti niko osim Alijevog, mir neka je na nj, sina koji je razumijevao najuzvišenije razine vjere, nažalost je od strane neupućenih neznalica krivo tumačeno.

Svi Imami jesu manifestacije bogobožnosti i ispravnog puta, tako da svi oni dijele istu bogobožnost, ali su njihovi metodi djelovanja bili različiti. Metod Alija, mir neka je na nj, sastojao se od dvije faze: ćutnje i ustanka, i on je na taj način upućivao ummet. Hasanov, mir neka je na nj, metod jednak je prvoj fazi djelovanja njegovog oca, a Huseinov, mir nek je na nj, put je poput druge faze očevog djelovanja. Bez prethodnog mirovanja, Ali, mir neka je na nj, ne bi mogao ostvariti kasniju pobunu i šehadet, pa tako ni Huseinov mir neka je na nj, preporoditeljski poklič ne bi bio moguć bez prethodnog mira njegovog brata.

Oni koji Hasana, mir neka je na nj, optužuju za pretjeranu popustljivost, i oni koji, pod utjecajem emocija, kažu: “Kamo sreće da je i on odabrao šehadet i od Sabata (mjesta na kome je mirovni sporazum utanačen) napravio drugu Kerbelu”, itekako griješe.

Odabir najefikasnijeg načina borbe

Podnijeti šehadet za Hasana je bilo kudikamo lakše, no on je, kao i ostali Imami, morao razmišljati samo o spasu islama i muslimana te odabrati najdjelotvorniji način borbe. Uz malo promišljanja zaključit ćemo da u Hasanovo vrijeme nije bilo drugog načina nego odabrati mir, i to s ciljem opstanka poruke i pripreme za bolju smrt. Da je Hasan, mir neka je na nj, onako usamljen i bez pomagača, digao oružani ustanak poput svoga brata i postao šehidom, imamat se ne bi mogao nastaviti.

Da je i on imao sedamdeset i dva odana i samopožrtvovana pomagača poput svoga brata, možda bi i digao ustanak. Međutim, u situaciji kad je neprijatelj uspio pridobiti čitavo njegovo okruženje, kad je čak i njegova žena spremna prihvatiti naređenje da ga otruje, i kad njegove snage obećavaju Muaviji kako su spremni izručiti mu Imama, te kad, naposljetku, vojni zapovjednik koji bi mu trebao pomoći u ustanku staje protiv njega i prelazi na stranu silnika, koji drugi put osim mira je mogao odabrati?!

Jedini na koga se mogao osloniti bio je upravo Husein, koga sutra čeka misija pronosjenja poruke Ašure. Stoga je nepravедno ne ustvrditi kako je šehadet s Kerbele hasanovski prije nego huseinovski, i valja trezveno gledati na ličnost Hasana, mir neka je na nj, koji je herojski istrajao na pozornici tlačenja i nije pokleknuo, nego je viteški podnio nametnuti mir.

Nesumnjivo, da nije bilo Hasanovog sporazuma s Muavijom i da narodu upravo posredstvom tog mira nije ponuđen ispit na kome je pao, Huseinov ustanak ne bi uslijedio. Da Hasan, mir

⁵⁴ Ibn Šehrašub piše: „Svi muslimani se slažu da je Poslanik islama rekao: Hasan i Husein su vođe bilo da su u miru ili vode rat.“ (Ibn Šehrašub, *Menaqibi Ali ibn Ebi Talib*, priredio i sastavio hadži sejjid Hašim Resul Mahalani, Qom, Muasese-ye entesharat Allame, sv.3, str. 394.).

⁵⁵ Časopis „Zan ruz“, nepotpisani tekst.

neka je na nj, Muaviji nije postavio uvjet kojim mu je zabranjen odabir svoga nasljednika, što je imenovanjem Jezida Muavija prekršio, Husein, mir neka je na nj, ne bi imao očito pokriće za svoj ustanak niti bi njegovi sljedbenici imali očevidan argument.⁵⁶

Sabat i Ašura – pokazatelji prljavog džahilijeta Emevija

Kroz sagledavanje dva događaja, Sabata i Ašure, ummet je u ono vrijeme mogao jasno osjetiti sav ružni džahilijet i prljavštinu Emevija. Tako su vidjeli da je Hasan prihvatio mir, no Muavija se nije držao nijednog od pet dogovorenih uvjeta i prekršio je sve sporazume. Niti je tokom svoje vlasti postupao u skladu s Knjigom Božijom i sunnetom Poslanika Božijeg, niti je vlast nakon sebe prepustio vijeću ili njenim stvarnim vlasnicima, niti je prekinuo vrijeđanja Alija, mir neka je na nj, i zaštitio minbere od te grozne novotarije, niti je prekinuo s napadima i tlačenjima iskrenih i Aliju odanih muslimana, te je naposljetku čak i otrovao Hasana, mir neka je na nj.

Najveća manifestacija htijenja i nemoći!

Zahvaljujući Hasanovom mirnom ustanku i Huseinovoj glasnoj pobuni razotkrile su se dotad nepoznate stvari i ispoljile se skrivene ideje. Mržnja prema islamu je ono što je stajalo iza kontinuiranog gušenja Hasana i što se naposljetku jasno ispoljilo kroz Huseinovu sudbinu. Ono što je teklo Hasanovom krvlju bijaše suština imameta, koja je onda dozrela kroz Huseinovu krv na Kerbeli.

Hasan je najveća manifestacija htijenja i nemoći. Taj ratnik koji je u bojevima zadivio iskusne borce, sin koji je od svoga oca, u školi rasta do šehadeta, naučio toliko mnogo, onda kad je, obavljajući svoju misiju imameta, shvatio da nema drugog izbora osim mira, veličanstveno i strpljivo je to prihvatio i podnio. I u tome je ljepota Hasanovog, mir neka je na nj, metoda kojim je pokazao da se njegova borba ne vodi samo mačem nego je moguća i u miru, te tako pokazao da u islamu postoje i drugi mogućnosti. Njegov rječiti jezik i žestoki govori posve su nadoknadili pasivnost njegovog mača i stvorili najvažnije preduvjete za krvavi ustanak njegovog brata. Muavija se toliko plašio njegovih riječi da je svojim plaćenicima naređivao da se od njega uče govorništvo i da mu čak, koliko im je to moguće, zabranjuju da govori u javnosti.

Džihad u najširem smislu

Hasan, mir neka je na nj, poduzeo je velike reformske korake, i, u vrijeme kad su vladali smutnja i sablja, otvorio je vrata morala, ljubavi i ispravnosti, i, kao pravednik koji razmišlja samo o miru, posve se predao traženju zadovoljstva Božijeg. Na početku nije odabrao mir, no kasnije, nakon poraza na polju oružanog džihada, okrenuo se miru. Tako se njegov bolni džihad odvijao na najširem planu i u posve različitim dimenzijama. Boreći se protiv neprijatelja, iskušao je i rat i mir. U svom džihadu protiv munafika koristio se snagom dobra i upute, a u džihadu protiv samoga sebe koristio se gušenjem srdžbe i trpljenjem nametnutoga mira. Nakon maka uopćenog uvida u sve džihade ovog tihog potlačenika, jasno je da svi prigovori i sve zamjerke moraju biti odbačeni.

⁵⁶ Naravno, ovo nije posve izvjesna stvar niti neosporna činjenica.